

Małgorzata Szwejkowska
Instytut Prawa
Akademia Ekonomiczna – Humanistyczna
w Warszawie
ul. Okopowa 59
01-043 Warszawa

Warszawa, 4 sierpnia 2022 roku

Recenzja rozprawy doktorskiej
Mgr Magdaleny Anny Rawy
pt. *Prawne i etyczne aspekty kary śmierci*
napisanej pod kierunkiem prof. SWPS dr hab. Teresy Gardockiej

1. Uwagi wstępne

Na podstawie postanowienia Rady Instytutu Prawa SWPS w Warszawie z dnia 5 kwietnia 2022 roku zostałam wyznaczona jako recenzent w przewodzie doktorskim mgr Anny Magdaleny Rawy.

Celem recenzji jest dokonanie oceny przedłożonej rozprawy pt. *Prawne i etyczne aspekty kary śmierci* przez pryzmat kryteriów wskazanych w treści art. 187 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2022, poz. 574, t.j.), a zatem odpowiedź na pytanie czy recenzowana dysertacja stanowi oryginalne rozwiązanie wybranego problemu naukowego. Trudno w analizowanym przypadku przyjąć, aby badania empiryczne przedstawione w końcowym etapie pracy mogły znaleźć praktyczne zastosowanie i stanowić oryginalne rozwiązanie określonych problemów społecznych w rozumieniu wyżej przywołanego przepisu.

Oceniana rozprawa stanowi maszynopis liczący 273 strony tekstu, opatrzone przypisami oraz wykazem aktów prawnych i bibliografią oraz aneksem w postaci kwestionariusza ankiety respondentów (sporządzonej jako narzędzie do badań własnych). Zamieszczono w rozprawie także 8 tabel oraz 13 kolorowych wykresów (donośnie wykresów wskazać trzeba, że zostały nieprawidłowo podpisane, a niektóre także zatytułowane – chodzi o użycie w tytułach wyrażenia potocznego „łamanie prawa”). Brakuje w opracowaniu wykazu zamieszczonych wykresów, nie zmieszczono także wykazu tabel.

Już w tej bardzo wstępnej części recenzji należy zwrócić uwagę na rażące błędy językowe, stylistyczne, interpunkcyjne oraz ortograficzne, którymi dotknięta jest oceniana rozprawa. W analizowanym przypadku w ogóle nie można mówić o jakimkolwiek edytowaniu

maszynopisu przez Autorkę. Całość nieodparcie sprawia wrażenie oprawionego brudnopisu. Skalę owych zaniedbań niech zobrazuje fakt, że w pracy nie zamieszczono tak podstawowego elementu każdego opracowania naukowego jakim jest spis treści! Gdyby Recenzent miał świadomość rozmiarów błędów, którymi – co wypada podkreślić – po raz drugi w tym miejscu dotknięta jest cała praca, nie podjąłby się obowiązków jej oceny. Skala tego zjawiska niestety nie była możliwa do oszacowania w chwili przystępowania do recenzji. Recenzent pragnie podkreślić, że zwyczajowo w treści recenzji dochodzi zazwyczaj do „wytknięcia” Doktorantowi najpoważniejszych usterek natury redakcyjnej, w tym przypadku jednak należy od tego odstąpić, bowiem istotnie łatwiejszym zadaniem byłoby wyliczenie stron tekstu, na których nie występują błędy (przypadki sporadyczne) niż te obarczone błędami.

2. Wybór tematu pracy

Debata na temat kary śmierci, zapoczątkowana w XVIII w. pod wpływem poglądów głoszonych przez Beccarię, ma bardzo żywy charakter, istotną rolę odgrywają w niej wątki filozoficzne i etyczne. Przyjęty jako tytuł opracowania wybór zagadnień prawnych i etycznych związanych ze stosowaniem kary śmierci ocenić zatem należy pozytywnie bowiem wpisuje się w nurt tego żywego dyskursu. Pomimo wielu opracowań, w tym monograficznych poświęconych celom i funkcjom kary głównej tematyka ta pozostaje w dalszym ciągu – co zauważa Doktorantka – ważna i aktualna. Kara śmierci jest nie tylko karą, którą przewidują prawodawstwa kilkudziesięciu państw na świecie, ale jest także wykonywana. Przy czym sposoby jej wykonywania są zróżnicowane, a wiele z nich musi budzić kontrowersje w kontekście praw człowieka i przywoływać jak najgorsze skojarzenia z wydarzeniami z historii (śmierć w komorze gazowej - ten sposób egzekucji występuje np. w Arizonie w Stanach Zjednoczonych). Wprawdzie tematyka obrana przez mgr Magdalenę Rawę nie należy do tych zagadnień, które nie doczekały się należytego uznania i opisu w literaturze przedmiotu – wręcz przeciwnie, ten kontrowersyjny temat spotykał się w przeszłości i w dalszym ciągu spotyka z zainteresowaniem ze strony przedstawicieli wielu dziedzin nauki, w tym prawników, niemniej nie sposób odmówić Doktorantce prawa do tego aby naświetliła swój pogląd na tę kwestię. I to tym bardziej, że nie koncentruje się Ona wyłącznie na opiniach prezentowanych w literaturze prawniczej, ale wykracza poza tę dziedzinę odnosząc się również do (trudnych do pominięcia przy tym temacie) aspektów związanych z etyką. Takie interdyscyplinarne ujęcie w ocenie Recenzenta zasługuje na podkreślenie. Jakkolwiek bardziej interesujące – jak się wydaje – byłoby włączenie do pracy wątków politologicznych niż filozoficznych czy socjologicznych. O tym za pomocą jakich sankcji karać decyduje przecież państwo, a zatem kara jest nie tylko

środkiem prawnym, ale też politycznym. Prowadząc badania w kierunku nastrojów opinii społecznej wobec tematyki kary śmierci należało zilustrować je stanowiskami prezentowanymi przez główne siły polityczne państwa.

W dysertacji bardzo trafnie sformułowano hipotezę główną oraz prawidłowo zostały szczegółowe pytania badawcze (s. 6). Gdyby Autorka faktycznie udzieliła nań odpowiedzi np. na pyt. 5 praca miałaby to istotne znaczenie dla nauki prawa karnego, w szczególności do wykorzystania w procesie dydaktycznym przyszłych adeptów prawa. Niestety mgr Magdalena Rawa takiej odpowiedzi zazwyczaj nie udziela, bądź odpowiedź ma charakter cząstkowy. Zdaniem Recenzenta należało poprzestać na sformułowaniu owych pytań badawczych. Zawarte w pracy hipotezy – za wyjątkiem nr 5 – są albo niezrozumiałe, albo strywalizowane albo wręcz kuriozalne – patrz nr 3 (co Autorka miała na myśli pozostaje już chyba tylko jej wiadomym, nie sposób się domyślić intencji przyświecającej tej hipotezie). Uznając zatem za chybione hipotezy nr 1-4 poddano rozprawę recenzji przez pryzmat hipotezy nr 5 oraz zagadnień uszczegółwiających postawione hipotezy badawcze.

3.Struktura pracy

Niniejsza rozprawa doktorska składa się z sześciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem oraz zwieńczonych zakończeniem. Zanim przeprowadzona zostanie analiza dotycząca treści owych sześciu rozdziałów należy zaznaczyć, że *Wstęp* pracy został opracowany prawidłowo z uwagi na zachowanie uwarunkowań formalnych, tj. pod tym pojęciem Recenzent rozumie wskazanie głównej hipotezy badawczej, następnie jej uszczegółowienie (w analizowanej rozprawie częściowo poprawnie uszczegółowiono hipotezę główną, była już o tym mowa powyżej) i wreszcie syntetyczne przedstawienie zawartości merytorycznej poszczególnych jednostek redakcyjnych rozprawy. Mając to na uwadze *Wstęp* należy ocenić co do zasady jako prawidłowy, jakkolwiek rażące jest to, że już na jego pierwszej stronie *Wstępu* wystąpiły liczne błędy w tym głównie literowe, a ponadto już w tej części dysertacji Autorka ocenia poglądy przedstawicieli doktryny miast czynić to w ramach rozdziałów merytorycznych oraz w ostatecznych konkluzjach. Natomiast w odniesieniu do *Zakończenia* stwierdzić trzeba, że zawartość nie odpowiada tytułowi i nie spełnione są oczekiwania Recenzenta pod adresem tej jakże ważnej, gdyż konkludującej rozprawę, części opracowania. W zasadzie owo *Zakończenie* jest powtórzeniem głównych wątków rozprawy zawartych w pozostałych jednostkach redakcyjnych, nie zawiera żadnych konstruktywnych konkluzji, stąd też nie wnosi żadnego *novum* do treści wyводу.

Zawartość merytoryczna poszczególnych rozdziałów została oceniona poniżej, w tym miejscu trzeba wskazać, że systematyka zagadnień jest bardzo dobra, poszczególne rozdziały są proporcjonalne względem siebie odnośnie objętości tekstowej (brak w tej mierze rażących dysproporcji), a ciężar zagadnień został przez mgr Magdalenę Rawę logicznie i poprawnie rozłożony pomiędzy poszczególnymi jednostkami redakcyjnymi rozprawy. Podsumowując tę część recenzji wskazać trzeba, że strukturę pracy oceniam jako dobrą.

4. Zawartość poszczególnych rozdziałów pracy

Podkreślenia wymaga, że mgr Magdalena Rawa dokonała wnikliwej analizy kontekstu historycznego odnoszącego się do stosowania kary śmierci, ewolucji poglądów na temat jej funkcji prewencyjnej oraz jako sprawiedliwej odpłaty, następnie rzetelnie i w zobiektywizowany sposób przedstawiła argumenty przemawiające na rzecz oraz przeciwko orzekaniu oraz wykonywaniu kary śmierci. Ten ewolucyjnie poprowadzony wywód w obranym temacie badawczym zasługuje na uznanie. Gorzej rzecz się przedstawia ze sposobem formułowania wypowiedzi naukowej, ta w wielu miejscach pozostaje dla Recenzenta zupełnie niezrozumiała. Okoliczność ta jest konsekwencją wyraźnego braku umiejętności konstruowania pisemnej wypowiedzi w języku prawniczym przez Doktorantkę. Co więcej mgr Magdalena Rawa ma problem z poprawnym posługiwaniem się językiem polskim (nagminnie występują w opracowaniu wyrażenia zaczerpnięte z języka potocznego, do tego nieumiejętnie wkomponowane w treść wypowiedzi). Wyłącznie tytułem egzemplifikacji można przytoczyć następujące „niefortunne” sformułowania zamieszczone w treści ocenianej rozprawy: „słuchającej go audiencji”, s. 85 rozprawy (powinno być audytorium a nie audiencja); swój pogląd na ten temat zabrał także”, s. 137 i ponownie na tej samej stronie błąd stylistyczny w postaci sformułowania: „odnosi swój duży wpływ na osoby”; „współbrat z organami Unii Europejskiej”, s. 183 rozprawy, „sposób rozumowania tego typu kary”, s. 197, „dożywotnie więzienie”, s. 204, „głęboko postulowali”, s. 33 itp. Autorka notorycznie używa sformułowania „łamać przepisy”, stosuje bliskie powtórzenia, nadużywa pewnych określeń nie potrafiąc zastosować synonimów – tytułem przykładu można tu wskazać słowo „myśliciel”, rażąco wręcz nadużywane w całej dysertacji.

Na te dwie okoliczności nakłada się ponadto występowanie licznych błędów literowych, i wszystko to łącznie skutkuje brakiem przejrzystości i jasności prezentowanej linii argumentacyjnej.

Przechodząc do recenzji treści poszczególnych rozdziałów rozprawy, należy wskazać, że Autorka w rozdziale pierwszym przedstawia historyczne uwarunkowania stosowania i

wykonywania kary śmierci od czasów starożytnych aż do współczesności, w szczególności koncentrując się na polskim systemie penitencjarnym w okresie rozbiorów, poprzez dwudziestolecie międzywojenne, kończąc na okresie obowiązywania kodyfikacji karnych z 1969 r. Należy wskazać, że z postawionego sobie zadania Doktorantka wywiązała się dobrze, prezentując sprawnie argumenty przeciwników oraz zwolenników przedmiotowej kary, nie pomija istotnych zagadnień, relacjonuje każdy pogląd, który stanowił przedmiot dyskusji w danym okresie historycznym. Wywód jest spójny i chronologiczny, całość zobrazowano dostępnymi danymi statystycznymi za lata 1946-1989. W kolejnym rozdziale (drugim) dysertacji Autorka przedstawia, znowu w sposób syntetyczny, ale spójny poglądy filozoficzno – etyczne na temat kary śmierci. W rozdziale tym znalazły się odniesienia zarówno do myśli filozoficznej kultur starożytnych, jak i poglądów wyrażanych w średniowieczu przez św. Tomasza z Akwinu (pomijane w tym rozdziale jest jednak nauczanie w tym względzie innego Doktora Kościoła – św. Augustyna i jego koncepcji „prawa miecza”, które przysługiwało władzy państwowej w sprawach ziemskich, wzmiankowane, bez należytego rozwinięcia, dopiero w następnym rozdziale), następnie w Odrodzeniu przez Frycza Modrzewskiego, kolejno w Oświeceniu przez czołowych przedstawicieli tzw. szkoły prawa natury aż wreszcie przez wielkich filozofów XVIII i XIX w. – Kanta i Hegla. Szczególny akcent został w tej części położony na przedstawieniu założeń myśli filozoficznej Beccari, którego poglądy na temat sensu kary, w tym kary śmierci zainspirowały spór o sens kary śmierci, do dziś nierozstrzygnięty. W rozdziale trzecim Doktorantka zmienia tematykę prawnokarną na dyskurs teologiczny, stawiając pytanie o stosunek religii chrześcijańskich do kary śmierci na przestrzeni wieków. Recenzent nie będzie oceniał tego rozdziału z uwagi na brak kierunkowego wykształcenia niezbędnego do zbadania poprawności merytorycznej tej części pracy, ograniczyć się należy do podniesienia, że wywód odautorski jest spójny i co do zasady logiczny. Trudno jednak ocenić czy rozważania te są kompletne. Pewien niedosyt musi budzić przedstawienie stanowisk protestantyzmu oraz prawosławia wobec analizowanego zagadnienia. W następnym rozdziale (IV) Autorka prezentuje współczesne poglądy obecne w doktrynie prawa karnego a odnoszące się do tematyki kary głównej oraz – z niezrozumiałych względów w tym rozdziale - zamieszcza problematykę analizy prawa międzynarodowego publicznego w zakresie dotyczącym orzekania i wykonywania kary śmierci. Trzeba zaznaczyć, że ów przegląd stanowisk jest rozbudowany, kompletny i spójny. Z obowiązku Recenzenta odnotować jednak należy w zasadzie brak komentarza odautorskiego, wprawdzie występuje on sporadycznie np. w odniesieniu do poglądów prof. M. Cieślaka, ale uznać trzeba że w zakresie dalece niewystarczającym. Wywód zaprezentowany przez mgr Magdalenę Rawę w tym

rozdziale ma – ponownie - charakter kompilacji, miejscami chaotycznej oraz niejasnej dla odbiorcy. Jest to zapewne efekt tego, że Autorka zaniechała (z przyczyn jej tylko wiadomych) uporządkowania maszynopisu przed przekazaniem go do recenzji. W kwestiach merytorycznych zatem odnośnie tego rozdziału wskazać trzeba, że nie ma w nim braków czy błędów, ale zdecydowanie tekst ten wymagał większego nakładu pracy i staranności niż Autorka zechciała mu poświęcić. W przedostatnim merytorycznym rozdziale dysertacji dochodzi do prześwietlenia kary śmierci przez pryzmat międzynarodowych i krajowych uregulowań prawnych dotyczących praw człowieka. W tym rozdziale powinien zostać umieszczony podrozdział 2 z rozdziału IV, powstałaby wówczas spójna część poświęcona standardom międzynarodowym. Ten fragment rozprawy uznać należy za najbardziej chaotyczny, bez trzymania się ściśle myśli przewodniej, stanowi też w wielu miejscach powtórzenie wcześniejszych wywodów. W ostatnim rozdziale Doktorantka dokonuje podsumowania swoich rozważań, ilustrując swoje stanowisko wynikami badań ankietowych przeprowadzonych wśród wybranej grupy respondentów. Metodologicznie nie dotrzymano standardów realizacji badań empirycznych i dotyczy ten zarzut nie tylko niereprezentatywności próby badawczej, ale braku opisanego jakichkolwiek założeń metodologicznych, w tym kryteriów, którymi kierowano się wyłaniając osoby do grupy poddawanej ankietyzacji. Trudno także ustalić jakimi kierowano się przesłankami konstruując ankietę przekazywaną respondentom. Uzyskane wyniki mogą być zatem potraktowane wyłącznie jako ostrożną egzemplifikację, prowadzącą zresztą Autorkę do dość banalnego i oczywistego wniosku, iż opinia publiczna nie potrafi trafnie przypisać celów i funkcji poszczególnym środkom reakcji karnoprawnej, pozostając w opozycji do wniosków formułowanych na podstawie badań naukowych. Autorka jednak nie pokusiła się o próbę ustalenia przyczyn owego zjawiska, w miejsce takich dywagacji pojawiają się np. sądy wartościujące odnoszące się do poziomu religijności społeczeństwa polskiego (np. określenie owej religijności jako „ludowej”), co jednak pozostaje bez znaczenia z punktu widzenia celów i założeń przedłożonej do recenzji rozprawy.

Reasumując należy stwierdzić, że treść pracy w pełni oddaje przyjęty zakres tematyczny, podział zagadnień pomiędzy poszczególne rozdziały (za wyjątkiem rozdziału IV) jest trafny i logiczny oraz przystaje treściowo do tematyki wyodrębnionych jednostek redakcyjnych. W żadnym fragmencie Doktorantka nie wykracza poza przyjęty obszar badawczy i skrupulatnie podąża wyznaczoną ścieżką. Autorka zgromadziła wystarczającą i różnorodną literaturę przedmiotu, poprawnie przedstawiła argumentację obu stron dyskusji

dotyczącej kary śmierci. Wywód jest jednak miejscami niezrozumiały, niejasny i chaotyczny co świadczy o małych umiejętnościach Autorki w zakresie formułowania wypowiedzi na piśmie, a już w szczególności w języku prawniczym. Zabrakło ocen własnych, polemiki z przedstawionymi argumentami i odautorskiego naukowego podsumowania wykonanej pracy badawczej.

Zasadniczym mankamentem tej pracy, nie umniejszając wysiłku, który mgr Magdalena Rawa musiała włożyć w jej powstanie, stanowi bez wątpienia jej nikłe doświadczenie w przygotowywaniu prac naukowych, co widoczne jest „na każdej stronie” przedłożonego maszynopisu. Warsztat naukowy Autorki pozostawia bardzo wiele do życzenia.

Mając powyższe na uwadze, pomimo wszystkich wskazanych powyżej mankamentów, doceniając wybór tematu badawczego i wysiłek młodej Badaczki, można uznać, że recenzowana dysertacja spełnia kryteria jakim powinna odznaczać się rozprawa uprawniająca do uzyskania stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

5. Pytania problemowe:

Po zapoznaniu się z treścią recenzowanej dysertacji zadaję Doktorantce następujące pytania z prośbą o ustosunkowanie się:

- a. *Kara śmierci a resocjalizacja sprawcy przestępstwa;*
- b. *Dopuszczalność kary śmierci w świetle Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych*

6. Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska, pomimo wszystkich wskazanych powyżej mankamentów stanowiących dowód raczej przeciętnego warsztatu naukowego Autorki, spełnia mimo wszystkich mankamentów kryteria rozpraw doktorskich z art. 187 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2022, poz. 574, t.j.). W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr Magdaleny Rawy do dalszych etapów postępowania.

Małgorzata Szarykówna